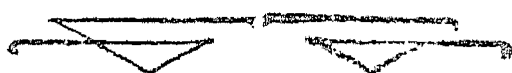
ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథనిలయము.

అనుబంధగ్రంథమాల. 43.

శ్రీరామచంద్ర.

నీతిముక్తావళి.

(ప్రథమభాగము.)

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతమునుండియు

భర్తృహరినీతిశతకమునుండియు

ఏర్పఱుపఁబడినది.

నాల్గవకూర్పు

కాకినాడ.

సుజనరంజనీ ముద్రాశాలలో

ముద్రింపఁబడినది.

1923

దీనివెల 0—6—0

విషయసూచిక.

శ్రీరామచంద్ర.

నీతి ముక్తావళి.

దైవభక్తి.

గీ. అఖిలజీవంబులకుజీవ • మైనవాఁడు
అఖిలకర్మములకు సాక్షి • యైనవాఁడు
అఖిలలోకేశ్వరుండగు • నాదిదేవు
నాత్మభజియింతు భక్తితో • ననుదినంబు.

ఉ. ఈశ్వర! సద్విలాస! పర
మేశ్వర! భాస్వర! సత్కృపాకరా!
శాశ్వతరూపదీపక! వి
శాలజగద్రచనావినోద! లో
కేశ్వర! సాధుపక్ష విమ
లేక్షణ రక్షణ! దుష్టశిక్షణా!
విశ్వమయాంతరంగ! పరి
వేష్టితసజ్జన! భక్తపాలకా!

గీ. ప్రాణిలోకంబులో జ్ఞాన • పటిమఁగన్న
మానవుఁడు సర్వశోభనా • స్థానమైన
దివ్యతర దైవభక్తి సా • ధించెనేని
ఐహికాముష్మికసుఖంబు • లందుటరిదె?

నీ తి ము క్తా వ ళి.

మా తృ భ క్తి.

ఆ. బాలుఁడైనఁ గొడుకు ♦ ప్రౌఢుఁడైనను వృద్ధుఁ
డైన నొక్కవిధమ ♦ యర్మిలియును
నరయుభరముఁ దల్లి ♦ కాపదార్థంబు జ
గంబు కలిమి కెల్లఁ ♦ గారణంబు.

ఆ. క్షుద్రజంతువులకు ♦ గురులకు నిమ్మెయిఁ
దలఁప నెక్కరూప ♦ తల్లివలయు
నూఁఅడిల్లఁగలదె ♦ యొండుసోటుల సువ
స్తువు నివాసమైన ♦ చోటఁగాక.

క. అప్పుడ యసమర్థుండగు
నప్పుడ దుఃఖియగు శూన్య ♦ మైతోఁచు జగం
బప్పుడ మాతృవియోగం
బెప్పుడు వాటిల్లె నపుడ ♦ యెంతయుఁ దూలున్.

క. కలవాఁడు లేనివాఁడు స
బలుఁ డబలుఁడు మూఢబుద్ధి ♦ ప్రౌఢుండనఁగా
వలదెవ్వరికైన జనని
కలిమియ యత్యంతసౌఖ్య ♦ కరమైయుండున్.

నీతిముక్తావళి.

పితృభక్తి.

క. జనకుఁడు దపమును ధర్మం
బును విద్యయుఁ బరమదైవ ♦ మునుగావున నా
తనికిఁ బ్రియంబగు పని సే
సిన దేవతలెల్లఁ బ్రీతిఁ ♦ జెందుట గల్గున్.

గురుభక్తి.

క. గురుభక్తి కళారత్నా
కరతరణామణి శిష్యజీవి ♦ కావరణంబున్
గురుభక్తిగలుగువారల
కరుదే సకలార్థసిద్ధి ♦ యగుట ధరిత్రిన్.

గురుజనభక్తి.

సీ. విను తల్లియును దండ్రి ♦ యును గురుండును సేవ
నీయులు సద్భక్తి ♦ నిత్యనిరతి
వారలఁ గొలుచుచు ♦ వారెద్ది సెప్పిన
నదియాచరించుట ♦ యధికధర్మ
మాగమత్రయమును ♦ నగ్నిత్రయంబు లో
కత్రయంబును దేవ ♦ తాత్రయంబు
ననువస్తువులు వార ♦ లందును జనని గా
రవమున నెక్కుడు ♦ రాజవర్య!

తే. యీజగంబున దివమునం ♦ బూజనడయు
మాతృభక్తుండు ♦ పితృభక్తమానసుండు
నట్లె యవ్యయానంద సం ♦ ప్రాపణంబు
గురుపదాబ్జసమారాధ ♦ కుండు గాంచు.

రాజభక్తి.

సీ. దర్శనీయంబైన ♦ దైవంబు భూపాలుఁ
డిహము వెలింగించు ♦ నినుఁడు విభుఁడు
చనవునఁ బోషించు ♦ జనకుండు నృపమౌళి
తమిమీఱ నలరించు ♦ తల్లి ప్రభువు
గుణదోషములఁ దెల్పు ♦ గురుఁడు మహీంద్రుండు
హితముఁ దెల్పెడి పురో ♦ హితుఁడు రాజు
మేలొనఁగూర్చు స ♦ న్మిత్రుఁ డుర్వీశుండు
తలఁపులనీడేర్చు ♦ దాతనృపతి
తే. మహితమహిమాయుతుండు ప్రే ♦ మప్రపూర్ణుఁ
డనుపమజ్ఞానసంపన్నుఁ ♦ డాత్త సుస్వ
భావకలితుండునగు నర ♦ పాలుఁ డెగద
యవనిజనులకు సన్నియు ♦ నైనవాఁడు !

ఉ. క్రోఁతియె యయ్యొ మారుతి య
కుంఠితవిక్రముఁడై యపారవి

నీతిముక్తావళి.

ఖ్యాతపయోనిధిం గడవఁ
 గల్గెను, సూతుఁడెయయ్యుఁగర్ణుఁడా
స్ఫీతచరిత్రుఁడై నృపతి
 సేవితుఁడయ్యెఁ; దలంచిచూడఁగా
నాతతరాజభక్తులకు
 నందఁగరాని యభీష్టముండునే ?

సీ. శ్రీమద్వసుంధరా • స్థితజనోన్నతిఁగూర్చు
 ప్రథితప్రభావశక్తి • రాజభక్తి
ధర్మార్థకామము • ల్తాచయంబు లొసంగు
 రమణీయతరశక్తి • రాజభక్తి
సంతత సన్మార్గ • సరణిఁబ్రబోధించు
 ప్రాంచదాగమసూక్తి • రాజభక్తి
అనవద్యభువనయా • త్రానందముఘటించు
 రమ్యనౌకాయుక్తి • రాజభక్తి

తే. సకలభూమండలికిని బ్ర • శాంతమైన
తేజమిడునద్భుతవ్యక్తి • రాజభక్తి
అఖిలజనులకనంతసౌ • ఖ్యంబునిచ్చు
రాజతామృతభుక్తిశ్రీ • రాజభక్తి.

మూర్ఖపద్ధతి.

క. తెలియనిమనుజుని సుఖముగఁ
దెలుపందగు సుఖతరముగఁ • దెలుపఁగవచ్చుం
దెలిసినవానిం దెలిసియుఁ
దెలియని నరుఁ దెల్ప బ్రహ్మ • దేవునివశమే ?

చ. మకరముఖాంతరస్థమగు
మానికముం బెకలింపవచ్చుఁ బా
యకచలదూర్మికానికర
మైన మహోదధిదాఁటవచ్చు మ
స్తకమునఁ బూవుదండవలె
సర్పమునైన ధరింపవచ్చు మ
చ్చికఘటియింపమూర్ఖజన
చిత్తముఁదెల్ప నసాధ్యమేరికిన్.

తే. తివిరి యిసుమునఁ దైలంబుఁ • దీయవచ్చుఁ
దవిలి మృగతృష్ణలోనీరుఁ • ద్రావవచ్చుఁ
దిరిగికుందేటికొమ్ము సా • ధింపవచ్చుఁ
జేరిమూర్ఖులమనస్సు రం • జింపరాదు.

చ. తెలివియొకింతలేనియెడఁ
దృప్తుఁడనైకరిభంగి సర్వముం
దెలిసితినంచుగర్వితమ
తిన్ విహరించితిఁ దొల్లి యిప్పుడు

నీ తి ము క్తా వ ళి.

జ్వలమతులైన పండితుల
సన్నిధి నించుక బోధశాలినై
తెలియని వాఁడనై మెలఁగి
తిం గతమయ్యె నితాంతగర్వమున్.

వి ద్వ త్ప ద్ధ తి.

చ. సకలకలావిభూషితులు
శబ్దవిదుల్ నయతత్త్వబోధకుల్
ప్రకటకవీంద్రు లేనృపతి
పజ్జను నిర్ధనులై చరింతు రా
వికృతపుజాడ్య మాందొరది
విత్తములేకయ వారు పూజ్యు లం
ధకజనదూషితంబులు ఘ
నంబులుగావె యమూల్యరత్నముల్.

ఉ. హర్తకుఁగాదుగోచర మ
హర్నిశమున్ సుఖపుష్టి సేయు స
త్కీర్తిఘటించు విద్యయను
దివ్యధనం బఖిలార్థికోటికిన్.
బూర్తిగ నిచ్చినం బెఱుఁగుఁ
బోదు యుగాంతపువేళ నైన భూ

భర్తలు తద్ధనాధికుల
పట్టున గర్వము మానుటొప్పగున్.

తే. ప్రభులు పండితులగువారి ♦ వలన గర్వ
కలనమానుఁడు, వారు మీ ♦ కలిమి తృణము
లీలఁ బోలింపలేమి; మృ ♦ ణాళగుణము
భూరిమదవారణములకు ♦ వారణంబె!

చ. వనజభవుండు గోపమున
వాహనమైన మరాళభర్తకున్
వనజవనీవిహార కల
నంబు దొలంగఁగఁ జేయుఁగాని గుం
భనమున దుగ్ధజీవన వి
భాగవిధాననిరూఢనైపుణీ
జనితమహాయశోవిభవ
సారము హంసకు మాన్పఁజాలునే.

ఉ. భూషలుగావు మర్త్యులకు
భూరిమయాంగదతారహారముల్
భూషితకేశపాశమృదు
పుష్పసుగంధజలాభిషేకముల్
భూషలుగావు పూరుషుని
భూషితుఁ జేయు పవిత్రవాణి వా
గ్భూషణమే సుభూషణము

భూషణముల్ నశియించు నన్నియున్.

ఉ. విద్యనిగూఢగుప్తమగు
విత్తము రూపము పూరుషాళికిన్
విద్యయశస్సు భోగకరి
విద్య గురుండు విదేశబంధుఁడున్
విద్యవిశిష్టదైవతము
విద్యకుసాటి ధనంబు లేదిలన్
విద్య నృపాలపూజితము
విద్యనెఱుంగనివాఁడు మర్త్యుఁడే.

చ. క్షమ గవచంబు క్రోధ మది
శత్రువు జ్ఞాతి హుతాశనుండు మి
త్రముదగుమందు దుర్జనులు
దారుణపన్నగముల్ సువిద్యవి
త్త ముచితలజ్జ భూషణ ము
దాత్తకవిత్వము రాజ్య మీక్షమా
ప్రముఖపదార్థముల్ గలుగు
పట్టునఁ దత్కవచాదులేటికిన్.

తే. సత్యసూక్తిఘటించు ధీ ♦ జడిమమాన్చు
గౌరవముసంగు జనులకుఁ ♦ గలుషమడఁచుఁ
గీర్తి బ్రకటించు జిత్తవి ♦ స్ఫూర్తిఁజేయు
సాధుసంగంబు సకలార్థ ♦ సాధనంబు.

మానశౌర్యపద్ధతి.

తే. ప్రాణిలోకంబుసంసార ♦ పతితమగుట
వసుధపై గిట్టిపుట్టని ♦ వాఁడుగలఁడె
వానిజన్మంబు సఫల మె ♦ వ్వానివలన
వంశమధికోన్నతి వహించి ♦ వన్నె కెక్కు.

తే. కుసుమగుచ్ఛంబునకుఁబోలెఁ ♦ బొసఁగుశౌర్య
మానవంతునకివి రెండు ♦ మహితగతులు
సకలజనమస్తకప్రదే ♦ శముల నైన
వనమునందైన జీర్ణభా ♦ వంబుగనుట.

మ. భువనశ్రేణివహించు శేషుఁడు ఫణా
భోగంబుపై సంతతం
బవలీలన్ భరియించుఁ బృష్ఠమునఁ గూ
ర్మాధీశ్వరుండాతనిన్
ధవళక్రోడవశాత్ముఁ జేయునతనిన్
వారాశి యశ్రాంతిచే
నవురా ! ధీరచరిత్రసంపద లసం
ఖ్యాతప్రభావోన్నతుల్.

తే. అర్కకాంత మచేతనం ♦ బయ్యు సవితృ
పాదములు సోఁకినంతనే ♦ ప్రజ్వరిల్లుఁ
గాన నభిమానవంతుఁ డెం ♦ దైన శత్రు
కృతతిరస్కార మెట్లు స ♦ హింపనేర్చు.

అర్థపద్ధతి.

క. ఏనరునకు విత్తముగల
దానరుఁడు కులీనుఁడధికుఁ ◊ డార్యుఁడతండే
ధీనిధి ధన్యుఁడు నేర్పరి
నానాగుణగణము కాంచ ◊ నంబుననిలుచున్.

మ. యతిసంగంబున బాలుఁ డాదరముచే
జ్యాభర్త దుర్మంత్రిచే
శ్రుతిహానిన్ ద్విజుఁ డన్వయంబు ఖలుచేఁ
గ్రూరాప్తిచే శీలము
ద్ధతిచే మిత్రత చూపులేమిఁ గృషి మ
ద్యప్రాప్తిచే సిగ్గు దు
ర్మతిచే సంపదలున్ నశించుఁ జెడు న
ర్థంబుల్ ప్రమాదంబునన్.

క. దానము భోగము నాశము
పూనికతో మూఁడుగతులు ◊ భువి ధనమునకున్
దానము భోగము నెఱుఁగని
దీనుని ధనమునకుగతి దృ ◊ తీయమె పొసఁగున్.

తే. ధరణి ధేనువుఁ బిదుకంగఁ ◊ దలఁచితేని
జనులఁబోషింపు మధిప వ ◊ త్సములమాడ్కి
జనులుపోషింపఁబడుచుండ ◊ జగతి కల్ప
లత తెఱంగున సకలఫ ◊ లంబు లొసఁగు.

దుర్జనపద్ధతి

తే. విద్యచే భూషితుండయి ♦ వెలయుచున్నఁ
దొడరివర్జింపనగుఁజుమీ ♦ దుర్జనుండు
చారుమాణిక్యభూషిత ♦ శస్తమస్త
కంబయిన పన్నగము భయం ♦ కరముగాదె.

శా. హ్రీరమ్యుం జడుఁగాఁగ సువ్రతుని మా
యింగా శుచిం దంభిఁగా
శూరున్ నిర్దయుఁగా మునిన్ విమతిఁగా
శ్రోత్రప్రియాలాపు ని
స్సారుంగా బలవంతు గర్వితునిగా
సద్వక్త వాచాలుఁగా
గ్రూరుం డెన్ని సుధీగుణంబు దురితా
రూఢంబు జేయుంగదా!

తే. మొదటఁజూచినఁ గడు గొప్ప ♦ పిదపఁ గుఱుచ
యాదిఁ గొంచెము తర్వాత ♦ నధికమగుచుఁ
దనరుదినపూర్వాపరభాగ ♦ జనితమయిన
ఛాయపోలికఁ గుజన స ♦ జ్జనులమైత్రి.

తే. కసవుచే, నీటిచే, మోద ♦ కలనచేత
బ్రతుకు మృగ మీన సజ్జన ♦ ప్రకరమునకు
శబరకైవర్తసూచక ♦ జనులు జగతిఁ
గారణములేనిపగవారు ♦ గారె తలఁప.

సు జ న ప ద్ధ తి.

ఉ. ఆపదలందు ధైర్యగుణ
        మంచితసంపదలందుఁ దాల్మియున్
భూపసభాంతరాళమునఁ
        బుష్కలవాక్చతురత్వ మాజి బా
హాపటు సత్త్వయున్ యశము
        నందనురక్తియు విద్యయందు వాం
ఛాపరివృద్ధియున్ ప్రకృతి
        సిద్ధగుణంబులు సజ్జనాళికిన్.

చ. కరమున నిత్యదానము ము
        ఖంబున సూనృతవాణి యాదలం
గురుచరణాభివాదన మ
        కుంఠితవీర్యము దోర్యుగంబునన్
వరహృదయంబునన్ విశద
        వర్తన మంచితవిద్య వీనులన్
సురుచిరభూషణంబు లివి
        శూరులకున్ సిరిలేనియప్పుడున్.

తే. సంపదలుగల్గుతఱి మహా • జనులహృదయ
మభినవోత్పలకోమలం • బగుచు వెలయు
నాపదలు వొందునపుడు మ • హామహీధ
రాశ్మసంఘాతకర్కశం • బై తనర్చు.

మ. అసమానప్రియనీతివర్తనము ప్రా
ణాంతంబునందున్ మరి
మన మర్త్యాహ్వ మదుష్టయాచన మసం
పత్ప్రార్థనాభావమున్
వ్యసనావాప్తిని ధైర్యముం బుధజనా
త్యంతానుకూలత్వ మీ
యసిధారావ్రతచర్య యెవ్వఁడు మహా
ర్యశ్రేణికిం దెల్పెనో!

ఉ. నీరము తప్తలోహమున
నిల్చి యనామకమై నశించు నా
నీరమె ముత్యమట్లు నళి
నీదళసంస్థితమై తనర్చు నా
నీరమె శుక్తిలోఁబడి మ
హిత్వముగాంచు సమంచితప్రభం
బౌరుషవృత్తు లిట్లధమ
మధ్యము నుత్తముఁ గొల్చువారికిన్.

చ. నతులగుచున్ మహోన్నతిఁ ద
నర్చుచు నన్యగుణోక్తిచే గుణో
న్నతిఁ బ్రకటించుచుం బరజ
నప్రియకార్యసమర్థతన్ సమం
చితనిజకార్యసంగ్రహముఁ

జేయుచు నిష్ఠురవాదులన్ క్షమా
ధృతినిరసించుచుం బరఁగు
ధీరులుపుణ్యులుగారె యేరికిన్.

పరోపకారపద్ధతి.

గీ. తరువు లతిరసఫలభార ◆ గురుతఁగాంచు
నింగి వ్రేలుచు నమృత మొ ◆ సంగు మేఘుఁ
డుద్ధతులుగారు బుధులు స ◆ మృద్ధిచేత
జగతి నుపకర్తలకు నిది ◆ సహజగుణము.

గీ అమరఁ జెవి శాస్త్రమునఁ గుండ ◆ లమునఁగాదు
వలయమున నొప్ప దీవిచే ◆ వెలయుఁ బాణి
యురుదయాఢ్యులమేను ప ◆ రోపకార
కలనరాణించు గంధంబు ◆ వలనఁగాదు.

తే ద్యుమణి పద్మాకరము విక ◆ చముగఁ జేయుఁ
గుముదహర్షంబుఁ గావించు ◆ నమృతసూతి
యర్థితుఁడు గాక జలమిచ్చు ◆ నంబుధరుఁడు
సజ్జనులు గారె పరహితా ◆ చరణమతులు.

మ. తమకార్యంబుఁ బరిత్యజించియుఁ బరా
ర్థప్రాపకుల్ సజ్జనుల్
దమకార్యంబుఘటించుచున్ బరహితా
ర్థవ్యాపృతుల్ మధ్యముల్

దమ్మకై యన్యహితార్థఘాతుకజనుల్
దైత్యుల్ వృథాన్యార్థభం
గముగావించెడువార లెవ్వరో యెఱుం
గన్ శక్యమేయేరికిన్.

తే. అఘమువలనమఱల్చు హి • తార్థకలితుఁ
జేయు గోప్యంబు దాఁచుఁ బో • షించుగుణము
విడువఁ డాపన్ను లేవడి • వేళ నిచ్చు
మిత్రుఁ డీలక్షణంబుల • మెలఁగుచుండు.

ఉ. క్షీరము మున్ను నీటికొస
గెన్ స్వగుణంబులు దన్ను జేరుటన్
క్షీరము దప్తమౌటఁ గని
చిచ్చునఁ జొచ్చె నీరము విరోధముతో మరి
వహ్నిఁ జొరంజనె దుగ్ధ మంతలో
నీరముఁగూడి శాంతమగు
నిల్చు మహాత్ములమైత్రి యీగతిన్.

శా. ఆశాసంహరణంబు నోర్మియు మద
త్యాగంబు దుర్దోషవాం
ఛాశూన్యత్వము సత్యమున్ బుధనుతా
చారంబు సత్సేవయున్
వైశద్యంబును శత్రులాలనము మా

న్యస్త్రీశియుం బ్రశయ
శ్రీశాలిత్వము దీనులందుఁ గృపయుక్
శిష్టాళికి ధర్మముల్.

చ. హృదయవచశ్శరీరముల
నెంతయుఁ బుణ్యసుధాప్రపూర్ణులై
ముదము బహూపకారముల
మూఁడుజగంబులకున్ ఘటించుచున్
వదలక సాధుసద్గుణల
వంబులుగొండలు సేసి మెచ్చుచున్
మదిని వికాసయుక్తులగు
మాన్యులుగొందఱు వెల్తు రిద్ధరన్.

ధై ర్య ప ద్ధ తి.

తే. తనిసిరే వేల్పు లుదధి ర • త్నములచేత
వెఱచిరే ఘోరకాకోల • విషముచేత
విడిచిరే యత్న మమృతంబు • వొడముదనుక
నిశ్చితార్థంబు వదలరు • నిపుణమతులు.

శా. ఆరంభింపరు నీచమానవులు వి
ఘ్నాయాససంత్రస్తులై
యారంభించి పరిత్యజింతు రురువి
ఘ్నాయత్తులై మధ్యముల్

ధీయుల్ విఘ్ననిహన్యమానులగుచున్
ధృత్యున్నతోత్సాహులై
ప్రారబ్ధార్థము లుజ్జగింపరుసుమీ
ప్రజ్ఞానిధుల్ గావునన్.

మ. ఒకచో నేలనుబవ్వళించు, నొకచో
నొప్పారుఁ బూసెజ్జపై
నొకచో శాకములారగించు నొకచో
నుత్కృష్టశాల్యోదనం
బొకచో బొంతధరించు నొక్కొకతఱిన్
యోగ్యాంబరశ్రేణి లె
క్కకురానీయఁడు కార్యసాధకుఁడు దుః
ఖంబున్ సుఖంబున్ మదిన్.

శా. నీతిప్రౌఢవిహారులైన నిపుణుల్
నిందింపనీ మెచ్చనీ
ఖ్యాతిం జెందినసంపదల్ నిలువనీ
గాఢంబుగా సాఁగనీ
ఘాతంబప్పుడ పొందనీ నియతిపై
కానీయుగాంతంబునన్
నీతిశ్లాఘ్యపదంబుదప్పరుగదా
నిత్యంబు ధీరోత్తముల్.

గీ. నియతిచేతఁ గదర్థితుం • డయినధైర్య
పరునిధైర్యగుణంబు మా • న్పంగఁదరమె?

క్రిందు సేయఁగఁబడినట్టి ◆ కృష్ణవర్త్ముని
కీలలెందైన మీఁదుగాఁ ◆ గెరలుఁగాదె ?

చ. ఉరుతరపర్వతాగ్రమున
నుండి దృఢంబగుఱాతిమీఁద స
త్వరముగఁ ద్రెళ్ళి కాయము హ
తంబుగఁ జేయుట మేలు, గాలిమే
పరిదారవాఁతఁ గేలిడుట
బాగు, హుతాశనమధ్య పాతమున్
వరమగుఁ జారుశీలగుణ
వర్జన మర్హముగాదు చూడఁగన్.

చ. అతనికి వార్ధి కుల్యయగు
నగ్ని జలంబగు మేరుశైల మం
చితశిలలీల నుండు మదసింహము
జింక తెఱంగుఁ దాల్చుఁ గో
పిత ఫణి పూలదండయగు
భీష్మవిషంబు సుధారసంబగున్
క్షితిజనసమ్మతంబగు సు
శీలమదెవ్వనియందు శోభిలున్.

తే. ఖండితంబయ్యు భూజంబు ◆ వెండి మొలుచు
క్షీణుఁడయ్యును నభివృద్ధిఁ ◆ జెందు సోముఁ
డివ్విధమున విచారించి ◆ యెదలఁ దెగిన
జనములకుఁ దాపమొందరు ◆ సాధుజనులు.

ఉ. జానుగ భూతికిం దొడవు
సజ్జనభావము శౌర్యలక్ష్మికిన్
మానము నీతి విద్యకు శ
మంబు సుబుద్ధికి విత్తవృద్ధికిన్
దానము దాల్మి శక్తికిని
ధర్మనిరూఢి కదంభవృత్తియుం
బూనికతోడ సర్వగుణ
భూషణ మెన్నఁగ శీలమే సుమీ.

దై వ ప ద్ధ తి.

క. కందుకమువోలె సుజనుఁడు
గ్రిందంబడి మగుడ మీఁది ◆ కి న్నెగయుసుమీ
మందుఁడు మృత్పిండమువలెఁ
గ్రిందంబడి యడఁగియుండుఁ ◆ గృపణత్వమునన్.

చ. దొసఁగులు వచ్చువేళ గుణ
ధుర్యుల ధైర్యగుణంబు సర్వముం
బస చెడునంచుఁ జూచెదవు
పాపపుదైవమ! యీదురాగ్రహ
వ్యసనము మానుమాను ప్రళ
యంబున వీతనిజక్రమంబులై

నసి పెడవించుకంతయును
　　సాగరముల్ గులపర్వతంబులున్.

వి ద్య.

గీ. విద్యయొసఁగును వినయంబు • వినయమునను
బడయుఁబాత్రత, పాత్రత • వలన ధనము
ధనమువలనను ధర్మంబు • దానివలన
నైహికాముష్మికసుఖంబు • లందు నరుఁడు.

క. ధనమును విద్యయు వంశం
బును దుర్మతులకు మదంబుఁ • బొనరించును స
జ్జనులైనవారి కడఁకువ
యును వినయము నివియె తెచ్చు • నుర్వీనాథా.

సత్యము—సూనృతము.

చ. నుతజలపూరితంబులగు
　　నూతులు నూఱిటికంటె సూనృత
వ్రత యొక బావిమేలు మఱి
　　బావులు నూఱిటికంటె నొక్కన
త్క్రతు వది మేలు తత్క్రతు
　　శతంబునకంటె సుతుండు మేలు త
త్సుతశతకంబుకంటె నొక
　　సూనృతవాక్యము మేలు సూడఁగన్.

క. వెలయంగ నశ్వమేధం
బులు వేయును నొక్కసత్య ◆ మును నిరుగడలం
దులనిడి తూఁపగ సత్యము
వలనన ములుసూపు గౌర ◆ వంబునవేర్మిన్.

తే. సర్వతీర్థాభిగమనంబు ◆ సర్వవేద
సమధిగమము సత్యంబుతో ◆ సరియుఁగావ
యెఱుఁగు మెల్లధర్మంబుల ◆ కెందుఁ బెద్ద
యండ్రు సత్యంబు ధర్మజ్ఞు ◆ లైన మునులు.

క. ధీరమతియుక్తిఁ జేసి వి
చారింపఁగ నిక్కువంబు ◆ సర్వజనస్వ
ర్గారోహణసోపానం
బారఁగ సత్యంబచూవె ◆ యతిరమ్యమగున్.

క. సమతయుఁ దమముఁ దితిక్షయు
నమత్సరము హ్రీయు ధృతియు ◆ ననసూయార్య
త్వములు నహింసాదాన
క్షమాత్యజనమానృతములు ◆ సత్యముమూర్తుల్.

క. సత్యాకృతులగుగుణములు
నిత్యానుష్ఠితసమగ్ర ◆ నిర్మలయోగ
స్థిత్యభిముఖునకు సులభము
లత్యంతసుఖప్రదంబు ◆ లవి కార్యంబుల్.

చ. కుదురు సమస్తధర్మముల
కుఁగా విను సర్వము యోగమోక్షస
త్పదములు సత్యవాక్యములు
పాపము సత్యముకంటె నొండు లే
దు తలఁప నశ్వమేధములు
దొమ్మిదినూఱులు వెండి నూఱునై
యొదవిన నీడుగావు భర
తోత్తమ! సత్యముతోడ నారయన్.

అనృతదోషము.

ఆ. ధర్మ మెఱిఁగి దాని • దా నొండుగా లాభ
లోభపక్షపాత • లోలబుద్ధి
సభల నెవ్వఁడేని • సభ్యుఁడై పలుకువాఁ
డనృతదోషఫలము • ననుభవించు.

క. తన యెఱిఁగిన యర్థంబూరుఁ
డనఘా యిది యెట్లు సెప్పు • మని యడిగినఁ జె
ప్పనివాఁడును సత్యము సె
ప్పనివాఁడును ఘోరనరక • పంకమునఁబడుఁగా.

ఆ. సభకువచ్చి ధర్మ • సందేహ మడిగిన
నెఱిఁగిచెప్పకుండి • రేని సభ్యు

లన్నృతదోషఫలము • నం దర్థ మొందుదు
రనిరి ధర్మవేదు • లైనమునులు.

జ్ఞా న ము.

క. జ్ఞానము మదమానంబుల
మానుచు సుజనులకు; నిచ్చు • ముక్తికొందఱకున్ ;
జ్ఞానికిఁ గామికి విజన
స్థానము ముక్తియునురక్తి • దా నొసఁగుగతిన్.

అ జ్ఞా న ము.

క. రోషము శోకము రాగ
ద్వేషము లభిమానదర్ప • వేగాలస్య
శ్లేషము లజ్ఞానమని మ
నీషిజనము సెప్పు మాన • నీయచరిత్రా.

ధ ర్మ ము.

క. చలము సిరి చలము ప్రాణము
చలమరయఁగ జీవనంబు • జవ్వనమతిచం
చలమగు సంసారమునం
దలఁపఁగ నిశ్చలనమొకటి • ధర్మముకాదే.

క. ధర్మజ్ఞులైన పురుషులు
ధర్మవునకు బాధసేయు ◆ ధర్మవునందుఁ
ధర్మముగా మదిఁ దలఁపరు
ధర్మవు సర్వంబునకు హి ◆ తంబుగవలయున్.

క. తనకులధర్మము విడువక
మనుటపరమధర్మమండ్రు ◆ మాన్యులు చిత్తం
బునఁ గృపగలుగుట ముఖ్యపుఁ
బని సైరణవలయు నఖిల ◆ భావములందున్.

క. ధార్మికులు సలుపునుత్తమ
కర్మముఁ జెడనాడునాస్తి ◆ కజనము వినుమా
దుర్మతుల తెఱఁగుఁగనుఁగొని
ధర్మమునెడఁ బ్రీతివదలఁ ◆ దగదు బుధునకున్.

క. శరణం బని వచ్చిన భీ
కర శత్రుని నయినఁ బ్రీతిఁ ◆ గావఁగవలయుం
గరుణాపరుల తెఱం గిది
యిరువుగ సరిగావు దీని ◆ కేధర్మంబుల్.

ఉత్తమగుణములు.

క. మనమున వేరమి దలఁపమి
యును సక్షమచిత్తుఁడగుట ◆ యును గుణములుగా

కొని దోషంబులు విడుచుట
యును నుత్తముఁడయిన పురుషు • నుత్తమగుణముల్.

శీలము.

క. ఒలసిమనోవాక్కాయం
బుల ద్రోహాభావ మఖిల • భూతములయెడం
గలిమి విను శీలమది మే
లొలయించును దాన నల్ల • మాన్యముపుత్రా.

క. వరహితము సిగ్గుపాటుం
బొరయక యుండంగ నెదిరి • బోధించుటయున్
నరసముదయంబు వొగడెడు
చరితము శీలమున కంగ • సంపద వత్సా.

తే. సత్కులంబునఁబుట్టుట • సకలవేద
ములుఁ బురాణంబులును శాస్త్ర • ములునుజదువు
టయును సద్గతిఁజేయఁ జ్రా • ధములుగావు
శీలసామగ్రిలేని దు • శ్చేష్టితునకు.

క్షమ.

క. క్షమగలవానికిఁ బృథ్వీ
సమునకు నిత్యంబు విజయ • సంసిద్ధియగున్
క్షమియైనవానిభుజవి
క్రమముగదున్ వెలయు సర్వ • కార్యక్షమమై.

ఆ. క్షమయు తాల్చియుండఁ ♦ జనదెల్ల ప్రొద్దుఁ జే
జంబ తాల్చియుండఁ ♦ జనదు పతికి
సంతతక్షముండు ♦ సంతతతేజుండు
నగుట దోషమందు ♦ రనఘమతులు.

క. క్షమలేని తపసితపమును
బ్రమత్తుసంపదయు ధర్మ ♦ బాహ్యప్రభురా
జ్యము భిన్నకుంభమునఁ దో
యములట్టుల యధ్రువంబు ♦ లగు నివియెల్లన్.

క. క్షమ మేలగునైన నతి
క్షమ దైన్యముఁ దెచ్చు నెదురు ♦ గర్వించినఁ గ
య్యము వొడిచి గెలిచి యరిశే
షము నెడ సదయక్షమావి ♦ శదుఁడగు టొప్పున్.

సీ. క్రోధంబు పాపంబు ♦ క్రోధంబు నన చేసి
యగుఁ జువ్వె ధర్మకా ♦ మార్థహాని
గడుఁ గ్రోధి కర్జంబు ♦ గానండు క్రుద్ధుండు
గురునైన నిందించుఁ ♦ గ్రుద్ధుఁడైన
వాఁ డవధ్యులనైన ♦ వధియించు మఱియాత్మ
ఘాతంబు నేయంగఁ ♦ గడఁగుఁ గ్రుద్ధుఁ
డవ్వాదృశులకు ధ ♦ ర్మానుబంధులకిట్టి
క్రోధంబు దాల్చుట ♦ గుణమె చెపుమ.

ఆ. యొఱుకగలమహాత్ముఁ ♦ డెఱుకయన్ జలముల
నార్పుఁ గ్రోధమను మ ♦ హానలంబుఁ

గోత్రధవర్జితుండు ♦ గుఱుకొని తేజంబుఁ
దాల్చు దేశకాల ♦ తత్త్వమెఱిఁగి.

మిత్త్రుఁడు.

క. మిత్త్రుం డైహికములు నా
ముత్త్రికములునైనభద్ర ♦ ములుదలకొలుపున్
మిత్త్రధనంబులలోనను
మిత్త్రుఁడ యెక్కుడనుమాట ♦ మెత్తురు ప్రాజ్ఞుల్.

క. ఉత్తమకులజుఁడు సుగుణా
యత్తుఁడు సస్నేహమతియు ♦ నగుమిత్త్రునకుం
జిత్తమెలర్చు తెఱంగునఁ
బొత్తు మనఁగవలయు శుభముఁ ♦ బొందవలసినన్.

చ. ధనపతితో దరిద్రునకుఁ
దత్త్వవిదుండగు వానితోడ మూ
ర్ఖునకుఁ బ్రశాంతుతోడఁ గడు
గ్రూరునకున్ రణశూరుతోడ భీ
రునకు వరూఢితోడ నవ
యూఢికి సజ్జనుతోడఁ గష్టదు
ర్జనునకు నెవ్విధంబునను
సఖ్యము దానొడఁగూడనేర్చునే.

నీ తి ము క్తా వ ళి.

క. సమశీలవ్రతయుతులకు
సమధనవంతులకు సమను ◆ చారిత్రులకుం
దమలో సఖ్యమును వివా
హమునకుఁగా కగును రెండు ◆ నసమానులకున్.

దు ష్కృ తి.

క. కఱవుపయిఁ గఱవు పేరయుచు
వెఱపుపయిన్ వెఱపుఁ దోఁప ◆ విడువని యిడుమం
దొలఁగమి పైఁ బురుషుఁ డిడుమఁ
దొలఁగమిఁ జేడ్పడుచు నడచు ◆ దుష్కర్ములన్.

సు కృ తి.

ఆ. ఉత్సవంబుమీఁద ◆ నుత్సవమందుచు
సుఖముమీఁద సుఖము ◆ సొప్పడంగఁ
బుణ్యపదముమీఁదఁ ◆ బుణ్యపదంబున
కరుగు నరుఁడు సుకృతి ◆ యైన నధిప.

కా పు రు షు లు.

క. పలుమఱు శపథంబులు నం
జలియును నభివాదనమును ◆ సామక్రియ భా
షలు మిథ్యావినయంబులుఁ
గలయవి దుష్టస్వభావ ◆ కాపురుషులకున్.

దుర్వినీతులు.

క. తగునిది తగదని మొదలో
వగవక సాధులకుఁ జేద ◆ వారల కెగ్గుల్
మొగిఁ జేయు దుర్వినీతుల
కగు ననిమిత్తాగమంబు ◆ లయినభయంబుల్.

అక్రోధనుఁడు.

క. అనుపమనియమాన్వితులై
యనూనదక్షిణలఁ గ్రతుస ◆ హస్రంబులు సే
సినవారికంటె నక్రో
ధనుఁడు గరంబధికుఁడండ్రు ◆ తత్త్వవిధిజ్ఞుల్.

క. అలిగిన నలుగక యొగ్గులు
పలికినమఱి విననియట్లు ◆ ప్రతివచనంబుల్
వలుకక బన్నమువడి యెదఁ
దలఁపక యున్నతఁడచూవె ◆ ధర్మజ్ఞుఁడిలన్.

దానము.

క. ఇచ్చునది ధనము పాత్రున
కచ్చుగ నెఱవేఁడకుండు ◆ నది యభిముఖులై
వచ్చిన యాశార్థుల వృథ
పుచ్చక సేయునది సర్వ ◆ భూతప్రీతిన్.

ద్యూతము.

ఆ. కుటిలమార్గులయిన • కితవులతోడఁగడఁగిజూద • మాడఁజనదు
దానఁజేసి యర్థ • ధర్మవివర్జితు
లగుదు రెట్టివారు • జగములోన.

దుర్జనుఁడు.

క. తనకిమ్మగునంతకు దు
ర్జనుఁడిష్టుఁడపోలెనుండి • సర్పముపోలెం
దనకిమ్మగుడును గఱచును
ఘనదారుణకర్మగరళ • ఘనదంష్ట్రలచేన్.

క. తనకపకారముసేసిన
జనుఁడల్పుండనుచు నమ్మి • జడమతివైచే
కొనఁజన దించుకముల్లయి
నను పాదతలమునమున్న • నడవఁగనగునే.

క. ధృతిసెడి వేఁడెడువానిని
నతిథిని నభ్యాగతుని భ • యస్థుని శరణా
గతుఁ జంపుటకొడఁబడు దు
ర్మతి కిహాముంబరముఁగలదె • మదిఁబరికింపన్.

దుర్జనసంపద.

క. మదమలిన మనస్కుఁ డగుం
తుదుఁడు నృశంసుఁడనఁబరఁగు ♦ దుర్జనునకు సం
పద లెడలయ్యును నాతని
మొదలిటిసంపదలతో స ♦ మూలంబు చెడున్.

కలిమి.

క. కలిమియ చుట్టలఁ జేర్చుం
గలిమియ చెలులను ఘటించుఁ ♦ గలిమియ శౌర్యో
జ్జ్వలుఁ డనిపించుం గలిమియ
పలువురు సద్బుద్ధియనఁగఁ ♦ బరఁగంజేయున్.

సత్సంగము.

క. తిలలును నీళ్లును వస్త్రం
బులుఁబుష్పసుగంధవాస ♦ మున సౌరభముం
బాలు పెనఁగదాల్చుఁగావున
వలయుక సత్సంగమమున ♦ నగుసద్గుణముల్.

సత్సేవకులు.

ఉ. తాలిమి జేర్చువారలును
ధర్మవిధిజ్ఞులు సత్యవంతులున్
లోలత లేనివారు మద

లోభనిరర్థకకోపవిహీనులు
స్వీలసమేతులుం బలుక
నేర్చుటకార్యము కాన్పు పెంపుమైఁ
జాలుటఁగల్గుభృత్యులును
సంపదనేయుదు రాత్మభర్తకున్.

ఆ ర్యు లు.

క. శారీరమానసమహా
ధారుణదుఃఖములఁ జేసి ♦ తఱఁగి శరీరుల్
క్రూరతర బాధఁ బొందుదు
రా రెంటిని జెఱుతు రార్యు ♦ లమలినబుద్ధిన్.

లో భ ము.

క. విను లోభము నజ్ఞానం
బును సదృశఫలప్రదములు; ♦ పుట్టును లోభం
బున నజ్ఞానము గావున
జననాయక ! లోభముడుగ ♦ సౌఖ్యములొందున్.

తృ ష్ణ.

క. అది సర్వదోషములకా
స్పద మది దురితక్రియాను ♦ బంధంబులకున్

మొదలు నిరంతరదుఃఖ
ప్రదమని మదినెఱిఁగికృష్ణ ♦ భాతురసుమతుల్.

పు త్ర ప్రే మ.

ఆ. ఎల్లనెయ్యములకుఁ ♦ దల్లిదండ్రులయందు
సుతులవలనినెయ్య ♦ మతిశయంబు
ధనములెంతగలిగి ♦ నను సుతరహితుల
కెమ్మెయిని మనఃప్రి ♦ యమ్ము లేదు.

మ ద్య పా న ము.

ఆ. మొదలి పెక్కుజన్మ ♦ ములఁబుణ్యకర్మముల్
వరఁగఁబెక్కుసేసి ♦ పడయఁబడిన
యట్టియొఱుక జనుల ♦ కాక్షణమాత్రన
చెఱుచు మద్యసేవ ♦ సేయనగునె ?

స ం ఘ బ ల ము.

తే. బలముగలవానిఁ బలువురు ♦ బలవిహీను
లొక్కటైకూడి నిర్జింతు ♦ రుత్సహించి
మధువుఁగొననుత్సహించిన ♦ మనుజుఁబట్టి
కుట్టినిర్జించుమధుకర ♦ కులమునట్లు.

కీ ర్తి.

ఆ. కీర్తిలేని వాని • కిని జీవనంబు ని
రర్థకంబు సూవె • యవని మీఁద
నిత్యమయిన ధనము • నిర్మలకీర్తియ
యట్టి కీర్తివడయు • టక్రమంబె?•

క. ఇలఁ గీర్తి యెంతకాలము
గలిగి ప్రవర్తిల్లునంత • కాలంబును ని
త్యులకారె కీర్తిగల పు
ణ్యులు; కీర్తివిహీనుఁ డెందు • సుం బూజ్యుండే?

అ పా త్ర దా న ము.

ఆ. పుముకఁ గుక్కతిత్తిఁ • బోసినపాలు నీ
ళ్ళధికనిందఁ బారయు • నట్లు, దుష్టు
మై యపాత్రవిపయు• మగునీఁగి వ్యర్థమౌ,
నిచ్చుచోటఁ బాత్ర • మెఱుఁగవలయు.

ప్ర జ్ఞ.

క. ప్రజ్ఞయ• ప్రతిష్ఠ, లాభము
ప్రజ్ఞయు, నాకంబనంగఁ • బ్రజ్ఞయుచుక్కో,
ప్రజ్ఞయ కైవల్యంబును
బ్రజ్ఞాసాధ్యములుగాని • పనులింగలవే.

కామము.

క. శోకశ్రమతృష్ణలకున్
నీకలిమియమూలమగుట • నీకగపడువాఁ
డేకర్తవ్యముగానం
డో కామము! నిన్నుఁదొఱఁగి • యుండెదసుఖినై.

క. నీవాసపఉపధనములు
గావించెదఁబో వినాశ • కములనుడుపఁగా
నీవశమె కాన నీచెడు
పేవగపుందేదు పెనుప • దే దైన్యంబున్.

చ. సులభమొ దుర్లభంబో యని
చూడనెఱుంగవు గన్నదానిపై
నలముదు కామమా! యిడుమ
లందఁగఁజేయుదు నిందుకేమిటం
గలుగదు నీకు, నీతెఱఁ గ
గాధరపాతలభంగి, నీవు స
న్నొలమునఁ బోకయుండిననుఁ
బుచ్చెద బచ్చెనరూపుపోకులన్.

తే. ధనముచేటున విసివిన • మనము నిన్ను
నీడవిడిచెనో కామము! • యేనుశాంతి
దాంతిసత్యక్షమాభూత • దయలఁజెంది
నాఁడ, లోభాదులొందవు • నన్ను నింక.

తే. కామసుఖదివ్యసుఖములు • కాంక్షదొఱఁగు
మేలిషోడశాంశంబునఁ • బోలలేవు,
గాన కామము ! నిజశత్రు • కరణిఁ జంపి
బ్రహ్మపురమున నుండెద • రాజువోలె.

కీ డు మే ళ్ళు.

క. చనినఁ జను నున్న నుండు
న్మనుజుఁడొకటిసేయఁ జేయు • నరనాయక ! తో
డనతగిలి నీడవోలెను
విను చేసినకీడుమేలు • విడువవు వానిన్.

సు ఖ దుః ఖ ము లు.

క. సమయం బైనను గుసుమఫ
లము లెట్టులుదోఁచుఁ దరువు • లం దఱితోఁ గ
ర్మములం బొడమున్ సుఖదుః
ఖము లట్టుల, నిష్ప్రయత్న • కలితోద్ఖ్యాతిన్.

ఆ. బ్రదుకు చేటు పొగడు • వడుట దూఱొందుట
యోఁగి వేఁడుకొనుట • యిట్లు మఱియుఁ
గలుగు సౌఖ్య దుఃఖ • ములు వచ్చు నెడనెడ
వాని కింత యేల • వగవ నధిప !

తే. సుమతులు గ్రహింప రెండు వా ♦ క్యములలోన
నిర్వచించెద సుఖదుఃఖ ♦ నియమములను
సర్వమాత్మవశంబులు ♦ సౌఖ్యదములు,
పరవశములన్నియును దుఃఖ ♦ భాజనములు.

ఆ ర్య మా ర్గ ము.

క. తెలిసికొనఁబడయ రొరు లా
ర్యుల పోయెడి తెరువులరసి ♦ యును, జదలం బ
క్షులు, నీళ్ళలోన మీనం
బులు వోయెడుత్రోవ లెఱుఁగఁ ♦ బోలునె యధిపా!

క. వినను గాఢనిరూపణ
మానసుఁడై యార్యజనుల ♦ మహితవచనముల్
వీనులనినుచుచు ధర్మము
లైనవి సేయంగఁ దప్ప ♦ కగుఁ దత్ఫలముల్.

అధికమతులు—అల్పబుద్ధులు.

ఆ. కార్యగతుల తెఱఁగు ♦ కలరూపు సెప్పిన.
నధికమతులుదాని ♦ నాదరింతు
రల్పకార్యబుద్ధు ♦ లగువారలకు నది
విరసకారణంబు ♦ విషముపోలె.

సప్తవ్యసనములు.

తే. వెలఁది జూదంబు పానంబు ♦ వేఁట పలుకు
ప్రల్లదంబును దండంబుఁ ♦ బరుసఁదనము
సొమ్ము నిష్ప్రయోజనముగ ♦ వమ్ముసేఁత
యనెడు సప్తవ్యసనములఁ ♦ జనదు తగుల.

కృతఘ్నత.

చ. ఒకరుని చేతిప్రోపును ద
దున్నతిప్రాపునుగాంచి యొల్లవెం
టకునుగొఱంత లేక పొగ
డందగు సంపద నొంది యట్టిదా
తకుఁ దుదిఁగీడు సేసిన కృ
తఘ్నుని పీనుఁగునైన రోఁతపు
ట్టక కబళింపఁ గుక్కలు నొ
డంబడునే? కురువంశవర్ధనా!

కార్యసిద్ధి.

ఆ. కమియఁ బండకుండఁ ♦ గాయఁగోసినఁ జవి
చేపకాదు విత్తు ♦ చేటుఁ గలుగుఁ
బక్వమగుడుఁగోయ ♦ ఫలమిచ్చుఁ జెడదు బీ
జంబు కార్యసిద్ధి ♦ చందమిట్లు.

తే. మాలకరిపుష్పములు గోయు ♦ మాడ్కి, దేఁటి
పువ్వు దేనియఁ గ్రోలెడు ♦ పోల్కి, నెదురు
గందకుండఁగఁ గొనునది ♦ కార్యఫలము
బొగ్గులకుఁ బోలె మొదలంటఁ ♦ బొడువఁ జనదు.

అ స హ న ము.

క. పరులధనమునకు విద్యా
పరిణతికిం దేజమునకు ♦ బలమునకు మనం
బెరియఁగ నసహ్యపడు న
న్నరుఁడు దెవ్వులు లేని వేద ♦ నంబడు నధిపా !

ప లు కుఁ బ డి.

క. మనమునకుఁ బ్రియంబును హిత
మును బథ్యముఁ దథ్యమును న ♦ మోఘము మధురం
బును బరిమితమును నగుపలు
కొనరఁగ బలుకునది ధర్మ ♦ యుతముగ సభలన్.

క. చెలిమియుఁ బగయును దెలివియుఁ
గలకయు ధర్మంబుఁ బాప ♦ గతియును జెంపుం
దులువతనంబును వచ్చును
బలుకుఁబడిన, కాన యొసఁగఁ ♦ బలుకఁగవలయున్.

క. తనువున విఱిఁగినయలుఁగుల
ననువునఁ బుచ్చంగవచ్చు ♦ నతినిష్ఠురతన్

మనమున నాటిన మాటలు
విను మెన్ని యుపాయములను • వెడలు నెయధిపా!

నీ తి.

ఆ. నీతి లేనివాని • సందింత్రు లోకులు
లేదు నేగి లాతి • లేకయున్నఁ
గాన మానవుండు • పూనిక నయవిద్య
గడన సేయ మొదలఁ • గడఁగవలయు.

ఉ. నీతిపథంబునన్ బ్రదుక
నేర్చుట యుత్తమభంగి, శౌర్యసం
జాతములైకరంబులరు
సంపదలొందుట మధ్యవృత్తి, యు
స్నీతములైన భారవహ
జీవనముల్ దలంపఁ గనిష్ఠముల్,
నీతికిబాహ్యులైనధర
• జీవర మెత్తురె వారినుత్తముల్.

రూ ప ము.

గీ. స్వరమె రూపంబు పరభృత • వర్గమునకుఁ
గ్రొత్తడితనంబెరూపంబు • కోమలులకు

విద్యయే రూపము కురూప ♦ వితతి కెల్ల
శాంతియేరూప మెప్పుడు ♦ సంయములకు

బాంధవులు.

గీ. అర్గురే బాంధవులు లోక ♦ మందు నాకు
సత్యమే తల్లి, జ్ఞానమే ♦ జన్మదాత,
ధర్మమే తోడఁబుట్టువు ♦ దయయె హితుఁడు,
శాంతియే ధర్మచారిణి క్షమయె కొడుకు.

ఉపకృతి—అపకృతి.

గీ. పలికెద శతాధికగ్రంథ ♦ భావమెల్లఁ
దేట తెల్లంబుగా నొక్క ♦ మాటలోన
పుడమిని బరోపకృతి సేత ♦ పుణ్యమునకె
పరుల కపకృతి సేఁత పా ♦ పంబు కొఱకె.

ఐకమత్యము.

చ. కరితురగాదిఘట్టనయు
గాలియు నొంపదె యొంటియున్న యు
త్తరువు ననేకభూరుహా వి
తానము గుంపయి చేర్చి శాఖలం

పొరయునె? యన్నదమ్ములును
పొందిన నేరికసాధ్యు లట్లుగా
కెరవయి నిల్చినం గెలని
కెల్లిదమై పటిపోదు రెంతయున్.

స్వార్థత్యాగులు.

క. కారణములేకయును నుప
కారపరత్వమున నొరుల ◆ కార్యంబులకున్
వారని యలజడిఁబడియెడు
వారలమా యెడుగడయు ◆ వారికి నధిపా.

సత్ప్రవర్తనము.

క. జనులకు నొడఁబాటగు విధ
మున నడచుచు లోకనింద్య ◆ ములనుడుగుచు మీ
రిన యొకనికలిమికులుకక
మనుజులతోఁ బొందిపొసఁగి ◆ మనుటొప్పునృపా.
తే. తగినవేషంబు దనుఁదాన ◆ పొగడుకొనమి
నొచ్చియును గీడు వలుకమి ◆ యిచ్చవగవ
కునికిఁ దనకెంత నడవక ◆ యున్నఁబథముఁ
దప్పకుండుట నడవడి ◆ కొప్పునేయు.

స జ్జ ను ఁ డు.

క. తను లోకము గొనియాడఁగ
విని యుబ్బఁడు సజ్జనుండు ♦ వెండియుఁ గడు మే
లొనరించుఁ గీడొకించుక
యును దనదెసఁ దోఁపనీక ♦ యుడుగుచువచ్చున్.

ఉ త్త ముఁ డు.

క. పురుషుండు రెండు దెఱఁగుల
ధర నుత్తముఁడనఁగబరఁగుఁ ♦ దానెయ్యెడలం
బరుషములు వలుకకునికిన్
దురితంబులు వెరయుపనులు ♦ దొఱఁగుటకతన్.

పు ణ్య పు రు షు లు.

తే. చెల్లియుండియు సైరణ ♦ సేయునతఁడుఁ
బేదవడియును నర్థికిఁ ♦ బ్రియముతోడఁ
దనకుఁగలభంగినిచ్చు న ♦ తండుఁ బుణ్య
పురుషులని చెప్పి రార్యులు ♦ బుధవరేణ్యా.

వ గ పు.

క. వగ బలముదఱుఁగు రూపఱు
వగచిన మతిదప్పుఁ దెవులు ♦ వచ్చుం దూరన్

వగచినలంగినఁ బ్రియమగుఁ
బగతురకును, వగచుటుడుగు • పార్థివముఖ్యా.

ప గ.

ఆ. పగయకలిగెనేని • పాము న్న యింటిలో
నున్నయట్లకాక • యూఱడిల్లి
యుండునెట్లు చిత్త • మొకమాటుఁగావున
నలవదధికదీర్ఘ • వైరవృత్తి.

చ. పగయడఁగించుటెంతయు శు
భం బదిలెస్సయడంగునే పగం
బగవగగొన్నమార్కొ నక
పల్కకయుండఁగవచ్చునేకడుం
దెగ మొదలెత్తి పోవఁ బగ
దీర్పఁగవచ్చిన గ్రౌర్యమొందునే
మిగలిఁదలంచినం బగకు
మేలిమి లేదు ధ్రువంబు కేశవా!

సే వా ధ ర్మ ము లు.

క. ఎఱిఁగెడువారికినైనను
గఱపకతక్కరుచిత్రప్ర • కారము శుభముం
గొఱలుహితులట్లగుట నం
దఱకును జెప్పంగవలయుఁ • దగిమెదుబుద్ధుల్.

క. తగఁజొచ్చి తనకు సర్వం
బగునెడఁ గూర్చుండి రూప • మవికృతవేషం
బుగ సమయమెఱిఁగి కొలిచిన
జగతీవల్లభున కతఁడు • సమ్మాన్యుఁడగున్.

క. నరనాథుఁగొలిచి యడపడఁ
దిరిగితి నాకేమియనుచుఁ • దేఁకువ లేమిన్
మరియాదదప్ప మెలఁగినఁ
బురుషార్థంబునకు హాని • పుట్టక యున్నే.

ఉ. రాజగృహంబుకంటె నభి
రామముగా నిలుగట్టుఁగూడ దే
యోజనృపాలుఁడాకృతికి
నొప్పగు వేషములాచరించు నే
యోజవిహారముల్ సలుప
నల్లమునంగదు వేడ్క సేయు నే
యోజవిదగ్ధుఁడై పలుకు
నొద్దులకుందగు నట్లు సేయఁగన్.

క. పుత్రులు పౌత్రులు భ్రాతలు
మిత్రు లనరు రాజులాజ్ఞ • మిగిలిన చోటన్
శత్రులకాఁ దమయలుకకుఁ
బాత్రము సేయుదురు నిజము • భస్థితిపొంటెన్.

క. చనువాని చేయు కార్యం
బునకడ్డముసొచ్చి సేరు • పున మెలఁగుచుఁదా

నను బయిఁబూసికొనుటఁ దన
మును మెలఁగిన మెలకువకును • ముప్పగుఁ బిదపన్.

ఆ. రాజునొద్దఁ బలువ • రకు సంకటముగాఁగఁ
దిరుగువనుల కెంత • తేజమయిన
వానిబుద్ధిగలుగు • వారొల్ల రదిమీఁదఁ
జేటుఁ దెచ్చునెట్లు • సిద్ధమగుట.

క. ఊరక యుండక పలువుర
తో రవమెసఁగంగఁ బలుకఁ • దొడరుపక మదిం
జేరువఁ గలనాగరికులుఁ
దారుఁ గలసి పలుకవలయు • ధరణీశుకడన్.

క. వేఱొక తెఱఁగున నొరులకు
మాఱాడక యునికి లెస్స • మనుజేంద్రుకడం
దీఱమిగలచోటులఁ దా
మీఱికడఁగివచ్చివంపు • మెయికొనవలయున్.

చ. ధరణిపుచక్కఁ గ్రద్దిదురు
దక్కి పిఱుందునుగానియట్లుగా
నిరుగెలనం దగంగొలిచి
యేమనునో యెటనూచునొక్కొ యా
వ్వారిదెస నెవ్వ జేతలఁపు
వచ్చునొ యాతని[illegible]కించుఁ జాడ్కి సు
స్థిరముగఁ దన్ముఖంబునన
చేర్చుచునుండుట నీతి కొల్చువన్.

క. నగవులలోపలిమాటలు
దగునే వెలినుగ్గడింపఁ ◆ దన కేర్పడ నెం
దుగడం బుట్టినఁ బతి విన
నగుపని చెప్పెడిది గాక ◆ యాతనితోడన్.

క. అంతిపురముచుట్టఱికం
బెంతయుఁ గీడంతకంటె ◆ నెగ్గు తదీయో
పాంతచరకుబ్జవామన
కాంతాదులతోడిపొందు ◆ కలిమి భటునకున్.

ఆ. ఉత్తమాసనములు ◆ నుత్కృష్టవాహనం
బులును గరుణఁ దమకు ◆ భూమిపాలుఁ
డీక తార యెక్క ◆ నెంతటిమన్నన
గలుగువారికైనఁ ◆ గార్యమగునె?

క. మన్ననకుబ్బక యవమతి
దన్నొందిన స్రుక్కఁబడక ◆ ధరణీశుకడన్
మున్నున్నయట్ల మెలఁగిన
యన్నరువకు శుభములొదవు ◆ నాపద లడఁగున్.

క. జనపతి యెవ్వారినైనను
మనుపఁ జెఱుపఁ బూనియునికి ◆ మదిఁ దెలియనెఱిం
గెనయేనిఁ దాను వెలిపు
చ్చనె మునుమున్నెట్టిపాల ◆ సుండును దానిన్.

ఉ. ఎండకు వానకోర్చి తన
యిల్లు ప్రవాసపుఁజోటునాక యా
కొండునలంగుచున్ నిదుర
కుందఁజెదప్పెడు దప్పిపుట్టి నె
క్కొండన యెట్లొకోయనక
కార్యము పుట్టిన చోట నేలినా
తం డొకఁ డాయనూపినను
దత్పరతం బనిసేయుటొప్పగున్.

క. తానెంతయాప్తుఁడైన మ
హీనాయకుసొమ్ము పాము • నెమ్ములుగా లో
మానినభయమునఁ బొరయక
మానినఁగా కేలగలుగు • మానము బ్రదుకున్.

ఆ. ఆవులింత తుమ్ము • హాసంబు నిష్ఠీవ
నంబు గుప్తవర్త • నములుగాఁగఁ
జలుపవలదు నృపతి • గొలువున్నయెడల బా
హిరములైనఁ గెలసి • కెగ్గులగుట.

క. వైరులదూతలు నెరవగు
వారు నిరాకృతులుఁ బాప • వర్తులుఁ దమకుం
జేరువగా వర్తించుట
నేరమి తుదిఁబోయి చేటు • నిందయు వచ్చున్.

ఆ. వసుమతీశుపాల • వర్తించునేనుంగు
తోడనైన దోమ • తోడనైన

వైరమగు తెఱంగు ♦ వలవదు కానంత
పూజ్యుఁడైన జనుల ♦ పొందు లెస్స.

క. కలిమికి భోగములకదా
ఫలమని తను మెఱసి బయలు ♦ వడఁ బెల్లుఁగ వి
చ్చలవిడిభోగింపక వే
డ్కలుసలుపఁగవలయు భటుఁ డ ♦ డంకువతోడన్.

యక్షప్రశ్నములు.

ప్రశ్నం.

క. దినకరునెయ్యదినడపును
దినకరునెవ్వారుగొలిచి ♦ తిరుగుదు రద్దే
వునియస్తమించు టేమిట
ననఘ ! తదాధారభూత ♦ మదియెయ్యదియో ?

ఉత్తరము.

తే. అనిన ధర్మజుఁడిట్లను ♦ నబ్జహితుని
నడపుబ్రహ్మంబు ; సురకోటి ♦ నడచుఁగొలిచి ;
ధర్మచేనస్తమితుఁడగుఁ ♦ దపనుఁ డమ్మ
హాత్మునకు సత్యమాధార ♦ మండ్రు బుధులు.

ప్రశ్న.

క. ఏమిట శ్రోత్రియుఁడనఁజను
నేమిటఁ గడుమహిమవడయు • నిమ్ముగఁ బురుషుం
డేమిట సహాయయుతుఁడగు
నేమిట నగుబుద్ధిమంతుఁ • డేర్పడఁ జెపుమా.

ఉత్తరము.

క. శ్రుతమువలన శ్రోత్రియుఁడగు
నతులతపోయుక్తిఁగడుమ • హత్త్వమువడయున్
ధృతిచే సహాయయుతుఁడగు
నతిశయముగ బుద్ధిమంతుఁ • డగుబుధసేవన్.

ప్రశ్న.

తే. ఏమికతమున భూదేవుఁ • డెసఁగుదేవ
భావమున, నాతనికిసాధు • భావమెవ్వి
ధముననగు, నసాధుత్వమె • ద్దానఁజెందు,
మానుషుండగునాతఁ డే • దానఁజెపుమ.

ఉత్తరము.

చ. అనవుడు ధర్మజుండనియె
నధ్యయనంబున దేవభావముం
గను నవనీసురుఁ డధి
కవ్రత శీలత సాధుభావ మా

తనికి విశిష్టవృత్తి దిగఁ
ద్రావి యసాధువనంగనుండు శౌ
చనియతిలేక మృత్యుభయ
సంగతినాతఁడు మానుషుండగున్.

ప్రశ్న.

క. నావిని యతఁడాతనితో
జీవన్మృతుఁడెట్టివాఁడు ? సెప్పుమనుటయున్.

ఉత్తరము.

దేవాతిథిపితృభృత్యాజ
నావళులకునిడక కుడుచు ◆ నతఁడనిచెప్పెన్.

ప్రశ్న.

చ. విను మగుడంగ వాఁడుపృథి
వీపతిఁజూచి ధరిత్రికంటె వ్రేఁ
కనయగుదాని నాకసము
కంటెఁ గడుంబొడవైనదాని గా
డ్పునకును నెక్కుడై జవము
పొంపిరివోయెడుదానిఁ బూరికం
టెను దలుచైనదానిని ఘ
టింపఁగఁజెప్పుము నాకు నావుడున్.

ఉత్తరము.

ఆ. తల్లివ్రేఁగుసువ్వె ◆ ధరణికంటెను నాక
సంబుకంటెఁ బొడవు ◆ జనకుఁడరయ

గొడ్డుకంటె మనసు ♦ గడుశీఘ్రగతి తృణో
త్కరముకంటెఁ జింత ♦ గరముతఱచు.

ప్ర శ్న.

తే. మొనసినిద్రించియును గన్ను ♦ మూయదెద్ది
పుట్టియును జేతనత్వంబుఁ ♦ బొరయదెద్ది
యరయరూపుగల్గియు హృద ♦ యంబు లేని
దెద్ది, వేగంబుకతమున ♦ నెద్దిపెరుగు.

ఉ త్త ర ము.

తే. అనినఁ గన్ను మూయదుసుప్త ♦ మయ్యుమీను,
పుట్టియును గ్రుడ్డు చేతనం ♦ బొరయకుండు,
హృదయరహితంబు రారూప ♦ మేఱు రయము
కతన వర్తించు, నని చెప్పెఁ ♦ గొరవుండు.

ప్ర శ్న.

క. ఎయ్యది ధర్మమునకుఁ గుదు
రెయ్యది యాశ్రయముగీర్తి ♦ కిమ్మగు మార్గం
బెయ్యది సురలోకమునకు
నెయ్యది సుఖములకు నిక్క ♦ మెప్పుడుఁ జెపుమా.

ఉ త్త ర ము.

క. అమరఁగ దాక్షిణ్యము ధ
ర్మమునకుఁ గుదురండ్రు, కీర్తి ♦ మహిమ నెలవు దా
నము, సత్యము సురపురిమా
ర్గము శీలము సంశ్రయము సు ♦ ఖంబుల కెల్లన్.

ప్రశ్న.

చ. నరునకునాత్మయెవ్వఁడు ఘ
నంబుగదైవికమైనచుట్టమె
వ్వ రతనికిం దదీయమగు
వర్తన మేమిటనిర్వహించు భూ
వరయతఁడేమిపూని యన
వద్యతఁబొందునెఱుంగఁ జెప్పుమీ
వరుదుగ నన్న నర్కుఁడురు
లాగ్రణి యాతనితోడ నిట్లనున్.

ఉత్తరము.

తే. ఆత్మజుఁడునువ్వొ పురుషున • కాత్మయవ్వ
నాతనికిభార్య దైవిక • మైనచుట్ట
మతనిజీవికపర్జన్యు • కతనఁజెల్లు
నతఁడు దానముగొనియాడి • యతిశయిల్లు.

ప్రశ్న.

చ. అనవిని మేటిధర్మమగు
నట్టిది యెయ్యది, యెట్టి దెప్పుడుం
గనియఁగబడియుండు నెన
కంబుగ నెయ్యది నిగ్రహించినం
దనరుఁబ్రమోదసిద్ధి, నియ
తంబుగ నెవ్వరితోడిసంధి యొం

దునువికలంబుగాదు పరి
తోషమెల్ల నుపన్యసింపవే.

ఉ త్త ర ము.

ఆ. విను మహింస మేటి ♦ యనఁ జనుధర్మంబు,
యోగకర్మ మెపుడు ♦ నొనరఁబండి
యుండు, మనసుక్రొవ్వ ♦ ఖండింపఁగా మోద
మొనఁగు, సుజనసంధి ♦ యొడలదెందు.

ప్ర శ్న.

తే. అనిన నతఁడు లోకమున కె ♦ య్యదియుదిక్కు
జలము నన్నము నెద్దాన ♦ సంభవించు
విషమనంగ నెయ్యది శ్రాద్ధ ♦ విధికి నెద్ది
సమయ మనిన నిట్లని చెప్పె ♦ జనవిభుండు.

ఉత్తరము.

తే. సజ్జనులుదిక్కు సూవె యీ ♦ సర్వమునకు
నభము ధరణియు జలము న ♦ న్నమ్ము నుద్భ
వించు నెలవులు, విషమగు ♦ విప్రధనము
లనఘ ! శ్రాద్ధకాలము బ్రాహ్మ ♦ ణాగమంబు.

ప్ర శ్న.

వ. మనుజుం డెయ్యది పరిత్యజించిన సర్వజనప్రియుండును, నిశ్శోకుండును, నర్థవంతుఁడును, సుఖియునగును ?

ఉత్తరము

తే. సర్వజనసమ్మతుండగు • గర్వముడిగి
క్రోధమడఁచి శోకమునకుఁ • గొలువుగాఁడు
వినవె యర్థాద్యుఁడగులోభ • మొనరవిడిచి
తృష్ణవర్జించి సౌఖ్యంబు • తెరువుఁగాంచు.

ప్రశ్న.

వ. పురుషశబ్దవాచ్యుం డెట్టివాఁడు ? సర్వధనియగు వాఁ డెవ్వఁడు ?

ఉ త్త ర ము.

క. దివిముట్టి ధరణియంతట
నివిడి మెఱయుచుండు నెవ్వ • ని యశోరమ య
ట్టివిశిష్టచరిత్రుఁడు య
క్షవరా ! బురుషుండునాఁబ • కాశత నొందున్.

ఆ. ప్రియము నప్రియంబుఁ • బెల్లగు సౌఖ్యదుః
ఖములు భూతభావి • కార్యములును
నెవ్వనికి సమంబు • లివి సర్వధనియనఁ
బరఁగుఁ జావ్వె యట్టి • భవ్యుఁడనఘ.

ప్ర థ మ భా గము.

సమాప్తము.